

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 22. АВГУСТА 1893.

ПЕСНИШТВО

МРТВОЈ ЉУБАВИ

решеш се у ноћи с мојим мрачним духом,
Немо, као идол, место живих ружа,
Што су доцветале на путевих мојих,
Он ти венац цвећа гробљанскога пружа.

Умрла си за ме! Твој несретни сродник
Са змијом у срцу и вриском на усти'
Долети без ума и с жељом последњом
Да увело лишће на твој одар спусти.

Кидо сам га с плачем из пустих недара,
Сваки листак беше расцветана нада,
Ал кад љубав умре, отров га зарази
Па је с тога црно и увело сада.

А теби све праштам, о, та самрт прашта
За муке, куд си ме ужасно сурвала,
Праштам за обмане и за лажне сузе
И за нож, који си сама ми сковала.

Он дрхти у руци над кивотом твојим,
Ал да срце смирим тим отровним мачем
И да с тобом гинем — о, ја снаге немам
Већ к'о дете дрхћем и у болу плачем...

16. августа 1893

Ленскиј

КАДА ГЛЕДАМ ОЧИ ТВОЈЕ

(МАКС КАЛБЕК)

Када гледам очи твоје,
К'о да гледам бурно море:
Бездна тиха, на површју
Стихије се страшно боре.

Када гледам очи твоје,
К'о да гледам свод лазурни,
Што се смеши ведро, тихо
На свет мрачни, на свет бурни.

О ти, море, у дубину
Прими јаде душе моје!
О ти, небо, дај ми души
Сјај ведрине чисте своје!

Бери

С. Д. М.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ЗОРИНО НАЈМИЛИЈЕ ЦВЕЋЕ

(И Д И Л А)

а високе плаве горе спушташе се тихо Зора у питому долину. Лепо и бистро језерце затрепери од милине, кад Зора паде покрај њега. Две три звезде, што још сујетно трепераху бледим зрацима на плавом небесном своду и огледаху се на кристалном огледалу, спазивши сјајну Зору, побледеше још већма и ишчезоше у небесном плаветнилу. Зора свуче своје нежно одело, од сунчаних зрака изаткано, скиде своја криоца, бела као снег, и окупа се у језеру. Своју злаћану косу утре мирисним здравцем и бршљаном, набра пуне скуте шумског цвећа и полете преко цветних поља. Од тихог шума њезиних крилаца и благе светлости, што просипаше око себе, буђаху се птице и поздрављаху Зору својом чаробном песмом; цвеће климаше својим нежним главицама и пушташе мек и мио мирис, који се упијаше у зрачно Зорино одело. Све у пољу беше оживело и прегнуло се из пријатна сна. Одједаред Зора скрену са свога пута и благо се спусти на обалу сребрнаста поточића, јер беше у лету спазила цветак, који највећма миловаше. Скромни цветак задрхта од радости, погледа Зору нежним очицама и ускликну: »Ох, Зоро мила, како си добра!« Зора узабра један стручак, закити њиме своју плаву, свиону косу, рашири крила и полете граду. Над градом још владаше помрчина и све спаваше благим сном. Мрак се брзо диже и изгуби се у даљини. Зора летијаше преко дивотних вртова, у којима цветијаху: зумбул, лала, карамфил, шебој, ружа и друго размажено градско цвеће. И ово се цвеће обрадова Зори, али не онако искрено као пољско цвеће; Зорин сјај и мирис буђаше га из санка, и оно гуташе њезине зраке, удисаше њезин мирис и отвараше своје нежне чашице, да их помилује Зорин поветарац. Ну Зора не љубљаше бозна како овога цвећа и она прелеташе преко њега, остављајући му нешто свога сјаја и мириса. Зора остављаше свуда за собом благу и милу светлост; она озараваше мрачне кровове високих палата и сниске кућице убогих сиромаша. Њен дах, њена небесна светлост, њена свежина и миомир владаше свуда, куда је пролазила. Најзад се Зора заустави пред једним кућерком. Тихо и нечујно, као зраци њезина брата Сунца, уђе Зора кроз прозор у малену собу. Пред њеним

сјајем угаси се скромно кандило, које је горело пред иконом, јер његова услуга беше излишна. На болесничкој постељи лежаше девојче блеђана лица и анђeosке блакости. Дуга болест беше исцедила њезину крв, пила тихо живот и оставила сетан и болан траг на лицу девојчету. На њезин креветац беше насловила своју брижну главу њена мати и, уморна дугим бдењем поред болесна чеда, спаваше тихим полусном. Зора се наже над бољано девојче, својом меком, топлим руком заглади косицу са његова бледа чела, притиште на њ дуг, сестрински пољубац и из своје косе извади лепи цветак, те њиме закити измучене груди девојчету. Зора се осмехну задовољно и изађе нечујно, као што је и дошла, да даље дели срећу и здравље. Девојче обли блага румен; његове груди под нежним цветком почеше се бурно надимати, из њих се оте дубок уздах, и девојче се пробуди. И мати се прену иза сна, погледа своје чедо и зачуди се румени и благој срећи, што почиваше на његову лицу. »Мајко, мила мајко, где је онај анђео, што је сад овде био? Ох, како беше диван овај божански створ, мајко! У први мах, и ако ми очи бијаху затворене, ја осећах да је поред мене неко небесно биће: осетих, да ми усијано чело хладе нека нежна крила, осетих неки благ мирис и свеж пољубац; мојој глави наједаред беше лакше и са груди ми спаде терет, који их је тако дуго притискивао. Нада мном се беше нагао неки надземаљски створ, добар као анђео, мио као зора: имађаше дугу, плаву, свиону косу, очи нежне као небесно плаветнило, а поглед му беше блажи од сваког мелема. Одело имађаше све од сунчанмх зрака, нежно и провидно. Мио поглед прожимаше моје тело, упијаше се у моју крв и нека мила струја прође кроз моје груди...« Девојче се маши за груди и на њима нађе стручак лепог цветка. Ово цвеће њему беше непознато, али га девојче, у тренутку, заволи тако, да се у души зарече, да ће се само њиме китити. »Ах, мајко, ово је дивно цвеће! Тако нежно, тако скромно, тако плаво, као очи у оног рајског створа. Зумбул ме заноси, резеда ме гуши, од карамфила ме глава боли; али ово цвеће гледа ме тако нежно, тако искрено и срдечно својим плавим очицама, да ми се здравље повраћа. Мајко, мила

мајко, кажи ми, како се зове ово цвеће?« Девојчету у оку засја сузица, склизи низ блажено и задовољно лице, паде на плави цветак и на њему се заблиста као драги камен. А мати, пуна среће, што после толико дана,

први пут, види задовољство на лицу свога измученог чеда, грцајући у сузама среће и радости, одговори:

»То је, чедо моје, зорино најмилије цвеће, то је — *поменак!*«

С. Д. М.

И Ж К А

(Свршетак)

ако смо довели уста у свезу са душевним осећајима, тога се не сећам. Знам свакако да се са заносом и са задовољством сећала прошлих часова и да су уздаси често прекидали њене одговоре.

»Па за што се ти часови не би могли повратити?« — упитаћу је наједаред трепетом срца.

»Па могли би; ево се већ вратили... бар код мене...« — одвратиће она, спустивши свој прекорни поглед на ме. — »Али за што?... На што?... Ви мислите да ја слободно располажем својим животом? Ах, како је све то друкчије код нас; ту су године први господари, родитељи други, положај, то је главни услов, а ми, осећаји, љубав... та да, и ми нешто бројимо, али најзад морамо подлећи и уверити се, да немамо право, ако по свом оремо. У осталом...«

»У осталом« — прекидох је нагло — »ја сам много крив, али треба узети у обзир прилике мога живота, па...«

»Нисам хтела то казати« — одвратиће она — »ал већ кад сте споменули прилике у животу, замислите, шта би се до сад с нама било догодило, да смо до данашњег дана одржали старе везе. Колико мука и противности!... Ја не кривим своје родитеље, јер сам уверена, да ми добро желе, кривим то, што слабо умеју да схвате моју срећу, а ја се у осталом томе опрети не могу, јер ко старим људима, окорелим у њиховим назорима, на пут стаје, тај пири у ветар. Пак, вратимо се на прилике у животу: ко с таким људима борави, тај некако и нехотице иде њиховим стопама; младачка бујна фантазија, заноси, љубав, све се то под њиховим оштрим назором претвара у неке далеке неприступне осећаје, а чудо је, дивно чудо, ако смо у неким моментима још тако кадри, да се сетимо наших идејала, да достојну пошту одамо искреној ватри нашега срца, која се под дахом послушности мора угасити, као ватра под пепелом. Ви ћете можда са свог слободног ђачког гледишта то осудити и назвати нас малодушнима. И ја то у теорији осуђу-

јем, а да сам на вашем месту, још бих можда строжија била, али у практичном и кућном животу све то мења облик; ја сам жртва таког живота, а да опет не постанем нова жртва нових начела, хоћу да будем послушна, да бар једном у животу видим насладу, да ми родитељи буду спокојни и сретни, да се с благословом од мене и од света растану. Ето, то је моја задаћа, а сретна ћу бити, ако је прозрете и разумете; моја ће душа благосиљати вашу пожртвовност... ја сам женско и слабо створење...«

Силно је јецање наједаред спопаде, а крупне се сузе стадоше котрљати низ њене зажарене јагодице. У погледу се засја она света искрена ватра, за којом уметници гину, која обичне људе до олтара води, коју свет зове љубављу, и ако је често не разуме. Уздах, тежак уздах, можда најжешћи излив њене запламтеле душе, оте јој се из груди, лице пребледи као платно... да, она клону као увео цветак на моје груди, напојене највећом срећом, прожежене бескрајним очајањем.

Бијасмо управо у среди »Volksgarten“-а; около нас пустош и полутама. Беч, велики и раскошни Беч, ишчезаваше у мојој мисли, а ја се сматрах као пренесен неком невидљивом силом у чаробне пределе Андерсенових прича, којих се још као кроз маглу сећам. Који су осећаји тада владали мноме? Ко то може речима казати? Људи се диве звуцима, сликама, појезији — све их то узноси и води у надземаљско царство, али све то ишчезава и, као месец пред сунцем, бледи, кад нас обавије дах љубљене жене, кад нас прожеже сев њена ока. Кад се уметност до тога степена попне, тад ће звуци душом коло ухватити, слике ће оживети, појезија ће сплести венац земаљскога раја, Прометеј ће тргнути ланце и победити!...

»Реците, да ме љубите!« — промуцах неразговорно и боно, подупирући то слабачко створење о моје груди и гладећи њено врело чело, орошено хладним знојем.

»Ја те...« — жарки пољубац пресече њене речи, наше се уснице стопише у једно и ја осетих срећу,

неизречену срећу, коју никада донде нисам кушао, коју никада више не ћу осетити...

Глас мога рођака дрхташе све то више, неки га особити сумор савлађиваше, можда тежња за починком, жеља, да у миру ужива у успоменама; груди дисаху тешко и с великим напором, подочнице се бијаху угнуте и потамнеле, очни се капци растегли, а поглед одаваше блаженство, патњу и још нешто — оно, што сматрах као неки спољашњи утецај, оно, у чему можда лежаше тумачење онога »морам«.

После задњих речи застаде мало, као пренесен на место ишчезлих успомена, али се одмах трже па настави даље:

Госпођица Илка остаде још месец дана у Бечу, а већ се само по себи каже, да се мал те не свакога дана састајасмо.

Та ко може да одоли одушцима свога срца, ко може да побије љубав разлозима, кад већ љубав сама по себи не трпи разлога? Какви су били наши одношаји за то месец дана? Ти се смешиш и мислиш, да ћеш чути бог зна шта. Не, мој драги! Да смо у крупније ударили, били бисмо обома нанели грижу савести, немире, патње и гроб љубави. Не побијам оно, што сам горе рекао; не, разлог нас на то није водио, него искрена и света љубав, која у својој суштини има можда најдубљи разлог, па и ако побија разлоге, које је поставио свет, које треба друкчије тражити и упознати, него што их свет тражи и упознаје — кажем: упознаје, да не кажем: убија. Ти се опет смешиш и некако чудновато погледујеш Крајцерову Сонату — рече, показујући књигу на столу. — Буди уверен, да је Толстој знао, шта је писао, а до нас је, да га разумемо.

Еле, дође и дан растанку; студен бијаше од неког времена попустила, а небо изгледаше још увек оно плачно и суморно северно небо, које те у таквом расположењу у још већу тугу обара. Корачасмо, као и први дан, по „Volksgarten“-у с једном бригом и мислима у глави: да је то наш последњи састанак.

„Дакле се одлучно за навек морамо растати?“ — отпочећу ја, држећи у својој руци њезину нежну, белу руку.

„Озбиљно и одлучно!“ — прихватиће она, сврнувши свој поглед на другу страну, да јој не прозреш осећаје. — „Тако судбина хоће; моја ме мајка већ жељно очекује, не да ме код себе негује, већ да ме даде у наручје човеку од такозваног светског положаја, за кога мисли да ће ме усрећити. Казала сам ти, она је о том уверења, код ње разлози не

вреде, а и да вреде, морало би се брзо остварити, а то не може бити, што ја не ћу због твог друштвеног положаја, због твоје љубави према науци, због твога и мога мира!...“

„Али...“ — упадох јој у реч.

„Не будимо деца!“ — настави она нагло, нагађајући мој одговор. — „Ако смо до сад дали одушке својим срцима, не поткопавајмо тим срећу и задовољство других! Будимо скромни и поштени, чувајмо нашу успомену као аманет! Каткад успомена више вреди по сав живот. Не буди љубоморан на човека, кога ми судбина баца у наручје. Ако буде достојан, стећи ће у мене поштовања, привржености, послушности, али љубави — никада! Сеги се оне француске, да женско срце припада првој љубави а не првом љубавнику. Ти си моја прва и последња љубав. Није ли ти зар то доста?“

Освојен одважношћу њена карактера, прожман светињом њена чувства, поникох главом те стадох да јецам као мало дете.

„Дакле ја“ — настави она — „женско и слабо створење треба да те соколим, да тебе, свесна и образована човека, подсећам на дужност? Пренимо се једном и будимо људи!...“

Њен ме глас трже као из дубока сна, наши се погледи опет састадоше и разумеше, груди уздахнуше тешко а усне се дотакоше. Колико је тајне лежало у том пољупцу?... А зар је човеку могуће да претвори надземни у земни језик?

Ми се привидно умирисмо и крочисмо напред мукло, као сенке са оног света.

„Илка!“ — ослочићу је наједаред — „ти већ можеш себи замислити мој будући живот; не ћу да јадикujem и тужим, што достојне друге у животу не ћу никада наћи, можда ће је наука заменити, успомена на те луча ће јој бити, али... помисли, како би моја душа блажена била, кад би ми оставила видљив знак твоје оданости...“

„Ти мислиш слику?“ — прекиде ме нагло.

„Не!“ — прихватих. — „Баш тога назора нисам, у томе се с Хајном слажем, да се лица, чији душевни чар и врлине уважавамо, у слици верно узаржати не даду, шта више, слике нам кваре оно, што само душа може да разуме.“

Она се радосно насмеши, што се и у томе питању слажемо, те за тињи час снажно, мал не грчевито отргну једно пуце са белог огрточа на ми га пружи. Дадох јој у замену сух лист, који уза се чувах још од дана, кад се први пут у Далмацији упознасмо.

„Ово нека буде символ мог будућег живота!“ — рекох јој. — „Али...“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

„Разумем те, то ти није доста, је ли?“ — прихвати она, погледајући на отргнуто пуце. — „Кажми ми, љубиш ли лов?“

Одговорих зачуђен, да љубим.

„Па добро!“ — настави она. — „У стању си да набавиш пса, кад у твоје место дођеш. Држи га и свесрдно чувај, а када се увериш, да ти је веран, надени му име: Илка. Животиње су верније и одажније него људи. Тај пас ће ти једини моћи да да слику моје верности, коју пред светом морам да кријем.“

„Али, шта ће свет на то казати?...“ — прихватих.

„Е, онда, Бог ти а душа ти! Ради, како ти се боље чини. Свакако мене тим не ћеш ни понизити ни омаловажити; еле...“

„Еле“ — прекидох је — „твоја ће жеља бити испуњена, па макар се не знам шта збило!“

Она ми се захвали, погледа на сат, па се трже, из заноса.

„А сад...“ — промуца, угушујући јецање и тугу на растанку. — „С Богом!...“

На једаред мој рођак пребледи као платно, стаде завртати очима, као да га је смртни ропац спопао, челом му се разли леден зној а читавим му телом овлада јака трзавица. Пас подиже тешко главу, па полу у сну полу на јави заурла тако дубоко и растегнуто, да ме трнци страве, пусте и неописане страве тако прожегоше, е мишљах: полудећу. Погледах и нехотице на сат, бијаше управо једанаест, па ми опет поглед паде на мог рођака; уздрхталом руком отрех му зној са чела, он отвори очи, у погледу се засја блаженство, тајно и неизречено блаженство, црте се на лицу скучише, као под спољним утецајем, десна наусница стаде дрхтати, дрхтати грчевито, непрестано. Господе Боже! Та то више није његов лик! То је лик госпођице Илке!... Зуби цвочотаху, а кроз нервозно дрхтање уста чујаху се једва разговетне речи: »Ја те... С Богом!...«

Склизих као махнит ван собе, те пробудих стару Марту и крчмара. Устадоше брже боље те се уједно упутисмо до собе мог рођака. Илка обилазаше око његове наслоњаче, машући плахо репом, лижући његове оборене руке и зверајући у његово лице таким изразом бола, као веран пријатељ на одру пријатеља, а његов израз остајаше исти — спокојан и блажен, али блед, блед до крајности. Још увек мрмљаше нешто, по свој прилици пређашње речи, само теже и неразговетније.

— Шта је, шта је? Шта је било? — питаху ме упрепашћени крчмар и стара Марта.

— Та ништа! Мало се препао — одврати, не знајући шта да кажем.

Стара се Марта нагло врати у своју собу, донесе мало свете водиче, те га пошкропи и стаде шапутати некакве молитве.

Препоручих крчмару, да га пренесу у моју собу, да га положи у кревет и да му обложе главу хладним крпама. Обукох се нагло, пробудих дерана, што спаваше у коњушници, наредих му да упрегне коње под једине траље, што их бијаше у кући, те се одвезох у варошицу К. да потражимо доктора. У К. наложих, да ми нађу згоднија кола, па одох да испричам доктору узрок мојој ноћној посети. Стари пријатељ нашега дома обуче се на брзу руку, узне некакве бочице и прашке, огрну тешки путни ћурак па седе са мном у кола. На путу му испричах цео вечерашњи догађај, наравно на начин, којим се то лекарима прича — та познао сам их, хвала Богу! Они су сви једнаки.

— Врло је слаб и осетљив — одврати лекар. У то кола запеше у авлију.

Нађосмо у постељи мог рођака још увек бледа и слаба. Дисаше напорно и тешко а израз лица бијаше суморан и потресен, као у човека, који је на вратима гроба. Марта и крчмар врпољаху се брижно око постеље, отклањајући бедну животињу, која приступаше постељи час с једне час с друге стране. Лекар приђе ближе болеснику, опина било, поглади чело, наже се грудима патниковим, нареди да му се даде некакав прашак и да га до јутра оставимо на миру, па се опрости. Испратих га до дворишта те га запитах за болесника.

— Врло је слаб и осетљив; има нервозну врућицу.

Попе се у кола па ишчезе.

Мој рођак проведе ноћ прилично мирно а у јутру изгледаше као човек, који већ од дуго времена болује. Припитах га за здравље.

— Хм — насмени се бдоно — чудан си ти човек!

Слеже раменима, показујући отворено и јасно, да сам му несносан постао, па се окрену на другу страну. Изађох из собе, сећајући се лекареве опомене.

Он проведе дан спокојно и мирно, шалећи се и разговарајући се с Илком.

Пред вече морадох напрасно отпутовати. Дођох, да се опростим с њиме.

— Ех, па сретан ти пут! — одазва се па се окрете на другу страну.

— Та шта сам ти скривио, за Бога! Та знаш да те љубим! — ословићу га умилно.

— Ех, којешта! — обрецну се на ме, крајно раздражен. — Љубиш! . . . Шта ми је до твоје љубави, шта ми је до целог света! Севај, док те нисам запео!

И у истини зграби чашу, да ме удари. Није куд камо, треба »севати« и на миру га оставити.

Сутрадан морадох опет даље из К. Хтедох да поздравим мог рођака, но чујући да је увек у истоме стању, напустих ту мисао. Одох до лекара, да га озбиљно запитам, шта му се чини.

— Врло је слаб и осетљив — понови Ескулапов ученик. — У осталом не ће ни мене више да пушта преда се; једино трпи пса и стару Марту, која га двори.

— А хоће ли преболети? — запитах га снуждено и брижно.

У Бечу, јули 1893.

Стари лекар слеже раменима и окрену се од мене.

У проласку на путу уставих се неколико сата у Илкину родном месту. На једној ми кући паде у очи мртвачки оглас, те приступим ближе да прочитам, ко је умро — али какво ме тек чудо снађе, кад опазих Илкино име!

»Послије дуге и тешке болести« — читах у огласу — »предаде ноћас Богу своју племениту душу Илка Н—, родом З , у двадесет и шестој години свог живота у једанаест сата ноћу.«

Не дочитах цео оглас. Смрче ми се пред очима, те ни сам не знам, како се до парнога брода довукох . . . тек у Трсту осетих се мирније и боље, а вечером кренух брзим возом пут Беча.

*

После месец дана добих глас, да је мој рођак услед нервозне врућице умро.

Данјан Ђ. Омчичук

МРКИ ВУК

ИСТОРИЈСКИ РОМАН АДАМА КРЕХОВЈЕЦЕОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ РАЈКО

(Наставак)

VI. О с в е т а

Вимски хладан дан завршио се раним сутоном. Кроз снежне сметове пробијаше се дружина Маћкова ћутећи, по магли, мраку и пари, која изилазаше, с фркањем, из коњских носдрва.

Борковиц јахаше на челу, а поред њега пан Отон од Шчекаровица. Враћаху се из Касела а приближаваху се Кракову, који се виђаше у даљини, на сивом тлу неба, са својим црквеним торњевима и кулама краљевскога замка.

— Ових дана — одазва се пан Маћко — можда и сутра приспеће папин посланик . . . донеће писма краљу и бискупу . . . Ландграф хески беше сам главом у Авињону, па је то удесио, а садашњи папа, Иноћентије шести, оштар је и не ће овлаш узети злочин двоженства . . . Када дођу писма, даћу знак; а до тога доба мора бити велика тишина . . . Пази добро, да не буде каке самовоље . . . Нека они, који су уз нас, стрпљиво чекају . . . Брзо ће куцнути час . . . а онда ћете говорити шапатом или викати, како ја кажем!

Пан од Шчекаровица слушаше покорно, повлађујући, а Маћко говораше све мање, што се ближе

примицаху Кракову; немир га пак мучио очевидно јер се је час по вртио на седлу, као да га што боду, час пуштао коња напред, час га силовито затезао, а остругама парао до крви . . .

— Колико остаде наших вукова под Жагањем? — запита наједаред.

— Скупа с новим најамницима биће их до стотине — одговори пан од Шчекаровица.

— Добро — рече Маћко — нека онде чекају . . . С нама је педесет . . . Четрдесет нека иде у Кожмин, а нама ће ту бити доста десет. Најбоље ваља изабрати . . . најпоузданије! . . .

Застаде и окрете се дружини. Уставише се сви, а он се испе на стременима, па проницавим погледом прегледаше редове. Падаху кратке заповести, као лозинке. По имену спомену оне, који ће с њим остати. Друге шиљаше у Кожмин, одредив им вођу.

— Обићи град — викаше — па у Кожмин без икакве разузданости! Имали сте доста слободе у немичким крајевима, а сад мир до неког времена, до мога повратка! За то, кад се вратим, биће забаве!

Одазва се гласно мумлање у повлад; после још неко време јахашу сви скупа. Готово под самим зидинама Кракова подели се дружина. Знатан део

пође ноћу даље, а пан Маћко, с омаленом пратњом, уђе слободно у град.

У натов зими и вечерњем мраку по улицама беше тишма и жагор. Читаве гомиле у свечану оделу, с буктињама у руци, трчаху кроз улице, вичући и певајући.

— Шта им је? — промрља Борковиц, скачући с коња.

Додаде га једноме другу па ће рећи пану од Шчекаровица:

— Чекај код Кампсора. Ја хоћу овде мало да разгледам.

И умеша се у светину. Слушаше испрекидане речи, смех, жагор — и не разумеваше. Веселили се нечему — нека весела новина иђаше од уста до уста и огледаше се на свима лицима. Нешто се је морало догодити, о чему Борковиц не имађаше ни појма.

Часом се дизаше гласнија врева; чујаху се клетве и јауци у сред смеха. У мањим улицама вијаху с виком и дреком Жидове и бацаху се на њих камењем.

— Млаве Жидове! — промрља Борковиц. — То ваља!

Прелазећи преко трга, опази пан Маћко цркву изнутра осветљену и отворену. Из далека допираху побожне песме народа, који врвљаше на улазу.

— Чему се они веселе? За што се моле? — шапташе пан Маћко.

И занесе га страшна срдба.

— Бацићу ја на брзо — мишљаше — међу ту веселу фукару новину, као гром!...

Не хтеде питати намерника, а срдит на то весеље, које виђаше око себе а коме не знађаше узрока, похита у гостијоницу Кампсореву.

Тај део града изгледаше, као да је изумро. На улици ни живе душе, куће позатваране. Часом се прошуња прилика жидовска, па се изгуби у мраку, кријући се уза зидове.

Кампсор покорно, с изразом пренеражености на лицу, чекаше у предсобљу. А у соби, у којој је чкиљно задимљен жижак, сеђаше већ пан Отон од Шчекаровица и пан Николај од Бабина, који не беше при последњем походу, него је остављен у Кракову, да на све помно пази.

— Шта има ново? — запитала силовито пан Маћко, улазећи у собу.

Кампсор му се поклати до земље.

— Ништа добро — рече. — Настаде време притиска!... Од како нова краљица господари у граду, нико од старих нема приступа краљу... много већ изгубисмо... можемо изгубити све!

Глас Кампсоров дрхташе. Маћко га оштро погледа и чињаше му се, да лукаво лице старог Жидо одаје сада искреност. Жалост, гнев, страх прелеваху се по њему...

— Естера је отправљена? — запитала.

Жид подиже обе руке у вис.

— Мати краљеве деце! — завапи. — Ко би се томе надао?! Првих месеци краљ се још колебао... похађао ју... сећао се... слушао молбе. Сада ништа!... И њој и нама нанесена је ужасна неправда... Од када се краљ нада правоме потомству...

— Шта? — крикну пан Маћко.

— Краљица Јадвига постаће мати... надају се наследнику...

Борковиц скочи од врата до стола, код кога стајаше, до јако ћутећи, пан Николај од Бабина.

— Је ли то истина? — цикну па затресе столом, зграбив га оберучке.

— Истина је — одговори пан Николај. — Службе чине по црквама и моле се за срећан порођај; народу бацају гроше по улицама, да се весели... Свако је вече врева и весеље у граду...

Војвода слушаше, а лице му од бледа постаде модро. Дрхтао је од пете до главе, час се грчио, час усправљао, а најпосле груну у смех.

— Ђаво ми служи! — повиче. — Ха, ха, ха!... Гроша краљевих не ћу узети, али ћу се веселити. Томе Казимировом наследнику, што ће се родити, ја ћу наденути име... Ха, ха, ха!... Кампсору, вина! — крикну и завали се за сто, главу подбочи рукама, па се удиљ смејаше, бацајући час по час блистав поглед на своје другове.

— Не знају ту ништа? — проусти, кад Жид изиде да изврши заповест.

— Поуздано ништа — одговори пан Николај — али се рађају сумње, Бог ће знати од куда. Веле, да су и самом бискупу стигли већ неки гласови, јер се види, да је духовништво у страху... Говорило се, да је бискуп хтео да забрани те службе захвалнице, али је попустио, јер је краљ стао ужасно претити. Кажу, да се већ и у двору домишљају, да је Аделајда жива, јер намерно разглашују, за сваки случај, како је напала допустио развод, с диспензацијом од сродства, за венчање с Јадвигом.

— Срамотно лаж! — прекиде Борковиц. — Клименат би можда и допустио развод пре, него Иноћентије... Оштар је... не ће допустити! Иде амо већ папино писмо краљу... иде!

Умуче за час и грискаше усне до крви, а после наједаред запитала:

— Јадвига се ничему не домишља?

— Ни не сања! — одговори пан Николај. — По

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вашој заповести спријатељио сам се с цитрашем краљичиним...

— Не зови је тако! — врисну Маћко. — Није краљица — наложница је!

— За то сам се спријатељио с Улриком — доврши пан од Бабина — воли пити, па га сваки дан довучем амо и распитујем...

— Шта вели?

— Јадвига је уверена о своме господству... хтела би само да се свечано крунише; краљ то обећаје, али одуговлачи; јер веле, да се Бођанта противи. Сад, кад ће скоро да буде мати, Јадвига све већма наваљује, а међу тим проводи онаки исти живот, као и у Жигању... Но свет гледа с висине, слуша звуке лутње и носи круну...

— Ха, ха, ха! — зарика пан Маћко. — Здраћу јој ја ту круну са срамне главе... здерати!

Заћута, јер уђе Кампсор и донесе вино у кондиру. Борковиц зграби кондир и пијаше, по свом обичају, на душак, док је трајало даха у грудима и вина.

— Рђаво вино точиш, лупежу жидовски! — цикну, трескајући кондиром о земљу. — За то ћеш ти пити смолу у паклу, а сада мене служи!...

Кампсор му обгрли колена.

— Војводо! — говораше молећивим гласом. — Ја сам готов служити вам до смрти...

— Није то дуг рок — засмеја се Маћко — јер ћеш скапати за који дан, особито сада, где те страх поједе...

— Не страх... — прекиде Кампсор — него жалост... Од свуда се диже вика на наше племе, а за што?...

— Јер сте допови! — врисну Маћко. — Грозни допови, смрдљиви... погани!

Кампсору блиснуше очи. Огањ мржње осветли за час маглу, која их обично застирала. Не рече ништа, али управи свој погурени стас и уздрхталом, мршавом руком ухвати се за груди, као да га нешто дави. Одахну дубоко.

— Просто је — рече тихо — говорити господину војводи... ми смо погано, презрено племе... Већ смо оуглали на презирање... али хоћемо да живимо... а нама прете смрћу! Кад пијани олош иде кроз град, баца се камењем на Жидове... Јуче је неколико рањено! А шта ће бити сутра?...

Пан Маћко се вртну и пажљив поглед унизи у смркнуто лице Жидово. Кампсор одважно издржа поглед.

— Чуј дер ти — рече полако војвода — данас или сутра протераће вас одавде, јер сте се за Естерке сувише осилили... А ја ћу теби, Жиде, и поро-

дици твојој и сродницима дати заклона у Великопољској и допустићу ти да тргујеш, а некима ћеш смети и кожу гулити, само ми сада мораш служити, како ја хоћу.

Кампсор паде пред ноге војводи.

— Говорите, шта треба да радим? Све ћу учинити! — јечаше. — На мене су ту највећма кивни, јер сам давао новац шљаhti и грађанима, кад им је требало, а тражио сам да ми се врати и да што заслужим, јер сам хтео да живим... За то ће мене онајпре овде смождити и убити...

— Слушај дакле... — говораше Борковиц. — Сутра, а можда прекосутра, даћу знак. Ти скупи гомилу најсмрдљивијих Жидова, само нека умеју вриштати, а сви нек оду пред краљев двор; када дам знак, нека вичу, што их научим...

Кампсор се поплашен трже.

— Пред краљевим двором!... — понови. — Не ће нико хтети...

Борковиц цакну ногом Жидо, који клечаше.

Онда севај, кад не ћеш!... Ти би желео да будеш под мојим окриљем, а да не учиниш ништа... Наћи ће се увек таквих, који ће се умети дерати, а после утећи... Масно ћу платити...

Кампсор ћуташе и не мицаше се с места. Мрским погледом погледаше Борковица испод очију.

— Даље! — врисну војвода. — Иди сада Естери нека те избави! Јер да те дуже тако гледам, бих те згазио!...

И опет га цакну ногом.

Кампсор се смотао, да се је готово завукао под сто.

— Шта да вичу?... — шапуташе.

— Што ја кажем у последњем часу! — одговори војвода. — А ти ме ништа не питај и ћути!... Хоћеш ли, добро — скупи гомилу, па чекај; не ћеш ли, хоће други, а ти чувај своју кожу, да ти на брзо не сиђе с леђа.

Кампсор устаде с колена и удиљ згурен иђаше или боље плажаше к вратима, шапућући:

— Све ће бити... сутра... само ми дајте окриља!

— Ха, ха! — засмеја се Борковиц, кад Кампсора нестале иза врата. — Ушао страх у Жидове... тако њима треба! Тај је Кампсор недавно смео дизати глас и сећам се, како је тебе, Пшонко, гадно вређао, а сада би под столом лизао ноге...

— Велика је буна против њих — примети пан од Бабина. — Од како је отправљена Естерка, нема дана да који Жидовин не добије каменом у главу.

— Понестало би камења, кад би хтели све потући! — засмеја се војвода, али наједаред, враћа-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јући се својим мислима, зграби пана Бабина за руку. — Слушај де — повиче — с Урликом си се слизао?

— Са свим... зајемчи пан Николај.

— Онда добро — рече војвода. — Ја знам, да тај хроми цитраш мора сваки дан Јадвигу успављивати свирком... Тако је било у Жегању, па је за цело и сада... А и ти свираш у лутњу? — запита.

— Боље од Улрика — похвали се пан од Бабина — само немам среће... Не ће ме никоја краљица...

Борковиц се дао у мисли.

— Доведи дер — рече за час — тога Улрика амо прекосутра, па не жали пића, кад га воли, да у вече буде мртав пијан...

Говорећи то, пажљиво гледаше у Пшонку.

— Истога узраста — шапуташе — и хром, као Улрик, у мраку не ће нико познати...

Пан Отон од Шчекаровица гледаше у страху на војводу, врпољећи се.

— Шта сте намислили? — запита најзад.

Пан Мађко лупи песницом о сто.

— Памти, да ти ниси великопољски вук — крикну — да се смеш плетати у моје мисли!... Твоје је слушати заповести и ћутати! Ти пази на дружину, да не буде разуздана и да буде спремна на дани знак; а ти, Пшонко, прилепи се уз Улрика, као мокар лист... казаћу ти прекосутра, шта ти ваља чинити...

Устаде, баци шаку новца на сто, прође се неколико пута по соби, после наједаред лупи вратима и излети.

(Наставиће се)

П О У К А

ЖЕНИДБЕНИ ОБИЧАЈИ У КОБАШУ

Кобаш лежи уза Саву на славонској страни ниже утока рјечице Орљаве у Саву. У средњем вијеку био је на његову мјесту град Колбан, од којег нам је остала једна стародревна црква, што су је још Темплари подигли. Град Колбан пропао је у вријеме турских ратова а на његову мјесту подигао се „орpidum“ Кобаш, сада велико ушорено село са хиљаду и осам стотина становника. Већина становника говоре западним (икавским) наријечијем и вјерозакона су римско-католичкога а једна петина их говоре јужним наријечијем и вјере су православне. Сви се доселили из Босне а неки из Херцеговине, јер су Бунијевци. Римокатолици су дошли раније од православних. Међу њима се опажа нека разлика не само у говору него и у ношњи и у обичајима. То је знак да им првобитно становање не бјеше заједничко. А опазио сам да православни Срби кобашки имају неке обичаје мало другачије но други Срби у Славонији. Женидбени обичаји не врше се ни у најближим селима као у Кобашу и с тога сам их описао посебице.

*

Кобашани обично се жене из Кобаша. Сваки ђерз (момак) има дјевојку љубавницу, коју кани узети. Момак се жени, када наврши осамнаест година, и онда родитељи моле војно министарство за женидбену дозволу. Док се молбеница удешава, мати момкова иде кући дјевојке, коју јој син загледао, и пита, би ли дјевојка пошла за њезина сина. Ако дјевојка

приволи, мати ђерзова донесе или пошаље јој милошту: воћа или колача.

И на скоро по том бива прошња.

Отац ђерзов, мати му, кум, стари сват и неко из родбине опреме се једне вечери у очи недјеље, по што су за долазак јавили дјевојчиним родитељима, узму печено кезме, колача и пића, те уз пратњу егедаша иду дјевојчиној кући. Дјевојка их дочека на тријему и пољуби их редом у руку. Кад уђу у собу, запита кум: „Је ли вам припознато, што смо дошли?“ И када домаћин одврати: „јест нам припознато“, унесу у собу јело и пиће, што су са собом донијели и посједају око стола. Домаћин је такођер приредио јела и пића. Код вечере устане ђерзов отац и пита дјевојку, је ли јој повољно, да пође за његова сина. Кад она каже да јесте гољна поћи за сина му, он јој пружи у марами новце; и тим је прошња свршена. Сад настане весеље до неко доба ноћи.

Послије прошње иде момак с дјевојком к свештенику на прстеновање. Том приликом овај испитује молитве и хришћанску науку. Ако знају молитве и хришћанску науку, прстенује их и поучи говором. Дјевојка дарива свештеника лијепим великим везеним пешкиром, а момак дјевојку шкудом. По том свештеник одзива у цркви њихове заруке.

Од прстена до сватова обично прође неколико недјеља. У том растојању времена неколико пута шаљу из ђерзове куће дјевојци: печења, колача, вина

и ракије, „да се боље угоји“. Два три дана пред вјенчање иде стриц момков или пријак сазивати свате. Овај сазивач је у момковој кући, док трају сватови, *домаћин*, у свему замјењује куће газду те се брине за јело и пиће. Дјевојчини родитељи такођер позивају свате. Код ћерзове куће су *сватови* а код дјевојчине *удавци*.

У очи вјенчања пред вече скупе се дјевојке из села код ћерзове куће и отуд иду пјевајући по куму и дођу с њом натраг по *алву*. Алва је бесквасна погача, у сриједи шупља и окићена ружицама од тијеста; мјеси ју дјевојка. Од момкове куће кума понесе у рушету алву и покрије ју марамом па иде с дјевојкама пјевајући к удавачиној кући; младожења не иде с њима. Дјевојка-удавача дочека куму на кутњим вратима па ју пољуби; кума ју дарује и с пратњом улази у кућу. Дјевојке стану око стола; једна плете вјенчиће од рузмарина а друге пјевају лагано:

Метик*) цвати мед горама,
У метику друга Мара,
Све би своје друге звала:
Ајд'те, друге, помозите,
Мени други вјенчац вити,
Од тратора црвенога,
Од невена зеленога,
Од ружице питовнице!
Ја све каним на далеко,
На далеко у туђине
Туђег бабу бабом звати,
Докле свога заборавим.
„Немој, друго, заборавит’!
Бабо ти је добар био,
Лијепо те је његовао“.
Ја све каним на далеко,
На далеко у туђине
Туђу мајку мајком звати,
„Немој, друго, заборавит’!
Мајка ти је добра била,
Лијепо те је његовала,
До ручка ти ручак дала,
До ужине ужинати,
До вечере вечерати“.
Ја све каним на далеко,
На далеко у туђине
Туђе секе секом звати,
Докле своје заборавим.
„Немој, друго, заборавит’!
Секе су ти добре биле,
Танку су ти пређу преле“.
Ја све каним на далеко,
На далеко у туђине
Туђу браћу браћом звати,
Докле своју заборавим.
„Немој, друго, заборавит’!
Браћа су ти добра била“.

Кад дјевојке испјевају пјесму, удавача заметне онај вјенчић за кику; кума и дјевер узму алву и

држе ју над главом удавачином, која је окренута лицем к истоку. Она се три пут окрене и код сваког окрета застаје, на што кума и дјевер преломе алву. Кума даде свој дио удавачи а дјевојке отишају од дјевера, да свакој допане по нешто. И за тим пјевају весело:

Купина се по ливади ваља.
То не била ни купина сама
Већ то била дјеверова хвала.
Дјевери се још с вечера хвале,
Да ће дати дјевојкама алве.
Дјеверови, дарујте на вијенце.
Ако ли нам дароват' не ћете
Ми ћемо вам снаху продавати,
Дјевојкама алве куповати.

Када дјевојке испјевају, дјевер их дарује с неколико десетака. Одавде се врате к ћерзовој кући на вечеру.

Сјутра дан, а то обично бива у понедељак, купе се раније сватови код младожењине куће, гдје их дјеверуша кити рузмарином, а они ју за то даривају новцем. У сватови су као чиновници: кум, кума, прикумак, дјевер, дјеверуша, стари сват, писар (овај пази да, док сватови трају, нико не зовне чиновника крспијем именом или презименом него онијем, каква му је част н. пр. куме, дјевере и т. д.; ако се ко превари, писар забиљежи и у вече утјерује новчане глобе у корист младе,) војвода (држи ред и непослушне пријављује писару) и барјактар. Пошто ручају, крећу уз пјесму и уз пуцањ пиштоља к дјевојчиној кући.

Дјевојка-удавача дочека сватове на кутњим вратима и осим младожење љуби мушке у руку а женске у уста. Када уђу у собу, кум пита удавачина оца:

— Је ли вам припознато, што смо дошли?

— Јест, одговори отац, и нуди их да посједају и да се веселе.

Међу тим кума је отишла с дјевојком у собицу и облачи је у вјенчане хаљине. Када се дјевојка опреми, рећи ће кум:

— Доведите дјевојку, да видимо каква је.

Један мушкарац опреми се накарадно, те њега доведу пред кума. Кум пита младожењу, је ли задовољан и када одговори да није, онда брат удавачин доведе дјевојку и рекне:

— Помоз' Бог, куме и стари свате! Ја вама сестрицу а ви мени петицу“.

Кум пита ћерза, је ли задовољан и када одговори да јесте, даде брату у новцу, колико већ може. Онда брат и сестра мало поиграју, да се види, није ли млада под каквом погрешком. Сад се она прашта с родитељима и с родбином, и љуби њих и све сватове и по том крећу па вјенчање.

*) Зимзелен.

Дјевер пружи удавачи мараму и држи за један а она за други крај; за њима иде кум, ћерз и стари сват а за овима други свати. На поласку из куће свати пјевају лагано:

Одведосмо твоју заменицу
Од метлице и од воде ладне —

Из дјевојчине куће иде са сватовима дјевојка удавача и њезина сестра, а њезини узовници остају код куће на удавци и ту се веселе.

Удавача понијела је на вјенчање у њедрима јабуку и огледало. Код акта вјенчавања пази се на удес. Ако свештеник приликом обручавања или вјенчавања у говору превари се те спомене друго име а не право младожењино или удавачино, онда ће некоје од њих обудовити. Ако коме од младенаца падне вијенац с главе не ваља да се од њих које сagne, да их не би крста бољела. Из цркве иде први младожења с младом а сватови за њима к његовој кући. Дјевојке се већ сакупиле у дворишту, ухватиле коло и пјевају лагано:

Што нам не би кићених сватова?
Ил' су млади за горицу зашли
Или их је јелен поплашио
Ил' у Стојке милостиван бабо
Те с' не може зета нагледати?

Ову пјесму понављају само што мјесто бабо рекну: мајка, браћа, сестре.

Када сватови дођу пред кућу а дјевојке преокрену другу пјесму весело:

Каква ј' журба у 'вом двору,
Што се говори?
Ево бабо (мајка) сина*) жени
Па се весели
И сав му се род весели,
Бабо највећма.

На кутњем прагу дочека их свекрва. Млада ју пољуби у руку и у уста а свекрва јој даде два хљеба под пазух и двије боце вина у руке. Младожења дигне руку на довратак и она уђе у кућу. Код кухињских врата младенци дигну два прста десне руке и метну их на довратак а мати — свекрва помаже их по устима медом и маслом. За тим уђу у кухињу, гдје млада сједне на треноги сточић, а у крило јој метну мушко дијете, које већ хода. То се чини за то, да роди сина. Она дијете мало подржи у крилу, пољуби га и дарива пешкиром, устане и баца два новчића у ватру, продрма руком брвно и иде у собу, гдје се поздравил са свекром. Онда свекр, свекрва, младожења и млада иду у коло и играју, гдје се пјева она пјесма: „Каква ј' журба у 'вом двору“ а по којој се пјевају и ове:

*) Или: браћа (сестре) брата жене.

Пружила се златна жица од ведре неба,
Савила се лијепом Андри око калпака,
То не била златна жица од ведре неба
Већ то била лијепна Савка од добра рода.*)

Стари свате, драги брате, ајде у коло
И поведи свој добитак, што си добио.
Ој дјевере, ма дјевере, што се поносиш,
Што уза те снаја игра кано кошута!
Ој дјевере, ма дјевере, бацај јабуке.

Дјевер баца неколико јабука или новчића преко куће, а дјеца трче и отимају се, које ће угрбити. Сватови оду с младожењом у велику собу, гдје је постављен сто и гдје се руча и чини весеље. Млада и дјевер не иду заједно са сватовима него оде с њим у собицу, камо јој свекрва доноси различита јела, само не мяса, да јој дјеца немају жљезда око врата. И ту млада проведе до у вече.

Послије ужине играју уз свирку: коло, повраћанац, лијевку а коло с пјесмом не играју у сватовима.

Послије подне а ближе вечери иду сватови осим кума, младе и дјевера, к младиној кући по њено рухо. Ту их дочекају лијепо и угосте. Младина мати кува цицвару за зета, дарује му кошуљу а он њој шкуду, и спреми му печену гуску, колача, тањир, кашику, нож и вилицу. Онда стари сват иде видјети младино рухо. Брат или сестра младина сједну на рухо и стари сват пита: „Пошто рухо?“ а брат одговара: „Сто малих дуката“; стари сват плати по могућности и онда износе рухо у кола. Када се још поднапију и провеселе, возе рухо, на којем сједи младожења са својим добитком у руци.

У вече око једанаест сати своди кума младенце. Коло заиграју и младенци се уклоне с кумом, а кум баца чашу за њима, која се разбије. Прије него што младенци легну, поједу по пола од оне јабуке, што ју је у њедрима носила на вјенчање, да им дјеца буду љепша. Кума скине младој вијенац, — покрије их, преко њих пребаци тканицу и врати се међу веселе сватове.

Сјутра дан дјевер буди младенце пуцањем из пушке. Млада чим устане огледи се у оно огледалце, што га је носила на вјенчање и, пошто повеже главу, иде с дјевером на Саву по воду. За тим поспреми кућу и накити ју својим пешкирима. Опреми се те са дјевером и с егедашем иде у село по познатим кућама на *полијевачину*. Млада понесе у штупци воде и полијева руке укућанима, они ју даривају, а дјевер их нуди пићем.

*) Сличну пјесму овој зачуо је у Рисну Вук Врчевић. Види: Три главне народне свечаности. Панчево 1883. стр. 227.

Око по дне враћају се кући, гдје су се сватови скупили на ручак. Дјеверова мати донесе снаси част т. ј. сваковрсна јела. У пређашња времена доносили су части сви сватови.

У прву недјељу послје вјенчања припреми младожења кумовски ручак, на који позову све сватове те се веселе. И тако се обави свадба.

Јован П. Јовановић

КЊИЖЕВНОСТ

СРПСТВО У СТРАНИМ КЊИЖЕВНОСТИМА

(ЈЕДАН ПРЕДЛОГ. — СРПСТВО У НЕКИМ ЕНГЛЕСКИМ ЧАСОПИСИМА)

Више маха имао сам до сад прилике пристаћи, како се о нама све више и више пише у страним књижевностима, како наши научници, књижевници и уметници све више и више раде у страноме свету, а у нас се слабо води брига и о једноме и о другоме. Да докажем ту своју тврдњу, наводио сам тада нека важнија дела, која је давно требало превести на српски, а овамо та дела не само да нису још преведена, већ их има још неприказаних и необјављених. Ми још не знамо, шта је све преведено са српског на туђе језике, нити знамо, шта су све српски књижевници писали у страним књижевностима, а овамо сам уверен, да би се то дало с мало труда урадити, да бисмо на лак начин дошли до потпуна прегледа, како стоји Српство у страним књижевностима.

Политички су нас листови — истина — увек тачно извештавали о томе, шта стране новине пишу и мисле о нама, али то су чинили обично онда, када су хтели да докажу, како и страни политичари одобравају ово или оно дело ове или оне партије, или осуђују намере или дела противничких им партија. Но то већ иде на други лист, нас се овде тиче само књижевност и уметност.

Лане сам још говорио и писао, како слабо пазимо, шта странци о нама пишу, па се баш за то радујем, што морам признати, како се од то доба и у томе на боље окренуло, без сумње за то, што смо некако инстинктивно осећали, да се слабо бринемо, шта се о нама пише у страном, великом свету.

Тако је, на пример, баш »Стражилово« дошло у »књижевним белешкама« списак доста страних радова о Словенима, нарочито о Србима, а признање за то иде нарочито г. проф. Ђ. С. Ђорђевићу. Те су белешке често упозо-

риле наше књижевнике на чланке и дела, која би им иначе остала незнана. Наши су политички листови прошле године доносили чешће подлиске о садржају знаменитијих дела, што изидоше о нама, те је тако наш свет — и ако непотпуно — сазнао, шта се и како се пише о нама у страноме свету. А тек нико не ће спорити, како је то важно знати, како нас страни престављају, шта мисле о нама итд., нити нам је на одмет знати, шта мисле о нама и нашим аспирацијама преставници велесила, који су годинама живели међу нама. Осим тога су важнија дела о нама у страним књижевностима наши књижевници критиковали; и кад додамо, да се, поред све озбиљности предмета, често десило, да смо се морали и смејати, када смо читали, какове се глупости често писале à conto нас, онда је, држим, јасно, како је важно пратити, шта се о нама пише у страним књижевностима.

Али и ако се прошле године почело нешто живље радити, мора се и то признати, да све то није ни из близу оно, што би требало и морало бити, када бисмо хтели, да имамо потпун списак онога, што се пише о Српству у Несрпству. Да наведем само, како смо радили ми у »Стражилову«. Било нас је неколико (двојица у Бечу, двојица у Новоме Саду и један у Пешти), па смо се договорили, да све, што год будемо читали у страним књижевностима и новинама о Словенима, а нарочито о нама Србима, јавимо у »Стражилову«: незнатније ствари као белешке, важније пак као приказе. И тако смо радили. Кад се навршила година дана, и ми склописмо биланцију тога рада, видели смо, да му резултат није одговорио ни близу нашем очекивању, и ако смо радили с добром вољом и великом савесношћу, а разлог је томе био врло прост — радило се *несистематично*. Ми смо истина забележили сваки члан-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

али колико има читавих књига, које нам нису дошле до руке и које су према томе остале незабележене?!
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Из тога се може схватити, како је било могуће, да је често за чланке мање вредности било јављено, а овамо се није јављало за читаве књиге!

И сами смо увидели, да нам је посао непотпун, с тога смо хтели, да га попунимо, и један је сарадник израдио читав план, како би се дало извести, да систематски пратимо словенске књижевности и оно, што се о нама пише у страним, словенским и несловенским књижевностима. Но тај сарадник није заборавио уз свој пројекат да дода и скроман бице, којим би се *једино* дао извести његов план. Рекао је: »Да остваримо овај план, треба нам: новаца, новаца, новаца.« Али нам је »стражиловачки« Некер немилостиво одговорио: »Жао ми је, али су наше књижевне прилике тако злехуде, да вам не могу дати ни једно, ни друго, ни треће.«

Шта смо знали? Да се ослонимо на књижевно средиште оностраног Српства, на »Српску Атину«, на Нови Сад, нисмо могли, јер су књижевне прилике у нас, и свеже књижевничке и књижарске с другим местима, тако никакве, да би се о томе могле читаве књиге писати — и према томе је отпала и помисао, да се на Нови Сад ослонимо. И тако је рукопис, у који смо с онолико идеализма погледали, постигла судбина многих »песама«, које стижу уредништву »Стражилова«, с том разликом, да нам је бар рукопис — враћен.

Питали смо се с Чернишевским: »Что дѣлать?«, и увек смо дошли до истог резултата: без новаца се не да ништа учинити, те се и од нове године пратило Српство у страним књижевностима, као и до нове (1893) године, с том разликом, што се сада број радника на тим књижевним белешкама умножио са тројицом чланова наше универзитетске омладине, но резултат је у главном још увек стари.

Па кад се с једне стране узме на ум, да би тачан попис онога, што се о нама пише у страним књижевностима, био од неоцењене вредности, и кад се опет с друге стране узме на ум, да су новчане прилике наших издавача још увек такве, да се од њих не може искати трошка ни за много прече потребе — онда морамо потражити, како да доведемо у склад на-

ше потребе са немањем најнужнијих средстава, да подмиримо те потребе.

Српску ћемо библијографију оставити за сад на страну — о њој ћемо другом приликом опширније говорити, за сад да се запитамо: Има ли кога, ко би у нас могао порадити, да дођемо до списка о оном, што назвасмо »Српство у страним књижевностима«?

Ми држимо, да има. Ено сам горе навео, да је почетак учињен и да се дошло до неког успеха, и ако радници беху само њих пет људи, од којих само тројица беху на великим школама, па и од те тројице двојица беху на истој универзи. Сад узмимо, да нема иоле знатнијег универзитета, а да у њему нема српске омладине, и да има добар број чланова српске омладине, који знају све језике, на којима се пише о нама; узмимо та факта, па зар се онда немамо права запитати: Не бисмо ли могли добити списак свега онога, што се о нама пише, кад би *наша омладина, која се учи на страним универзитетима, средиштима културног живота великих народа, белешила* (евентуално и опширније приказивала) *све, што се о Српству у странаца пише, шта се с нашег језика преведе на стране, и шта наши књижевници раде у страним књижевностима?*

Ја сам убеђен, да од тога свега ништа не изиђе, а да не дође до руку бар неколицини чланова наше универзитетске омладине. Њима не би било тешко, да то забележе, па пошаљу којем од наших белетристичких листова. За појединце то одиста не би био никакав труд, а овамо би се добио тачан списак. И кад знамо, да се тај списак данас може саставити само *родољубљем*, и кад знамо, да би таки списак био од велике вредности и користи, онда држим, да ми се не ће замерити, што сам браћу своју с универзитетâ почетком ове школске године опоменуо на једну родољубиву дужност, која при том не иште од њих ни трошка, ни труда, ни времена. Онда нам ваљада не ће остати неприказана и необјављена »Историја нове Србије« гђе Мијатовићке, »Souvenirs des Balcans« Ренеја Милета, толике многе књиге и чланци из наше историје, што изидоше прошле године на мађарскоме, и многе друге књиге и чланци о нама у страним књижевностима.

*

Зимус сам написао белешку у »Стражилову«, како је илустровани часопис лондонски

«Black and White» донео (у 105 св. V вол.) велику слику српске народне скупштине и уз ту слику чланак о политичким странкама и приликама у Србији. — За тим сам у говору о госпођи Елодији Л. Мијатовићки говорио о њезину раду у енглеским часописима, а овом љу приликом да поупним те белешке, у колико су ми при руци енглески часописи, које сам добио добротом г. Чедомиља Мијатовића.

Помињани часопис »The Eastern and Western Review«, који са великим интересовањем и ретким разумевањем прати догађаје из словенскога света и са истока, доноси у априлској свесци списак сарадника, међу којима најугледније место заузима »Његова Екселенција Господин Чедомиљ Мијатовић, бивши српски министар иностраних дела«,*) и госпођа Елодија Мијатовићка.

Тако су од Чедомиља Мијатовића изишли у томе ревиу ови чланци: »Руски планови на Балкану« (2 св.), »Султан Абдул-Хамид и балканске државе« (4 св.), но ови су ми чланци познати само по имену.

Октобарска свеска истога часописа за прошлу годину доноси у низу чланака: »Турска у данашње време. III. Њезини одношаји са суседним државама« чланак госп. Мијатовића: »Турска и Србија«, који је (у рђаву преводу) изишао у београдским »Малим Новинама« и о коме се много писало, а и данас још пише у нашим политичким листовима и броширама.

Априлска свеска ове године донела је опет из пера г. Мијатовића IV чланак из генеолошке студије његове о претходницима куће Ораншке. У томе је чланку говор о Балшићима, (о којима је г. Мијатовић написао велику студију у † »Гласнику Срп. Уч. Друштва«).

У истој је свесци и превод српске народне приповетке »Кнегиња од злата« (The golden princess). На преводу је потписана »једна Српкиња« (A serbian Woman), но, благодарећи индискрецији »Јавора«, дознали смо, да се под тим именом крије гђица Ирина Николајевићева.

У истој је свесци, а у наставку студије »Историја деветнаестог века« (1815 године) реч искључиво о Србији и догађајима у Србији те године.

И још љу да споменем две интересантне белешке из тога часописа. У децембарској све-

сци од прошле године тражи редакција српске народне приповетке (»Serbian folklore«) у преводу гђе Мијатовићке, за које сам навео, да се одавна већ не могу ни по коју цену добити.

Но много је интересантнија белешка у истој свесци ревиа, како је у новембарској свесци »Cosmopolitan«-а изишао илустрован чланак: »Један ратни дописник при паду Цариграда« из пера чувеног енглеског ратног дописника Арчибалда Форбса, а међу тим су и илустрације и чланак узети из дела Мијатовићева: »Константин, последњи цар Византијски«, (Constantine, the last Greek Empror), које је преклане изишло у Лондону.

Па онда да не верујемо, да смо ми »прва нација на свету«, када најславнији енглески ратни дописник преписује чланак једнога српског књижевника и под чланак поносито потписује своје име славно?!

Али, allons donc, ce n' est pas sérieux!

У часопису »Good Words« (свесци за август), што изилази у Лондону под уредништвом Доналда Маклида, капелана краљице Викторије, има опет један врло интересантан чланак гђе Елодије Мијатовићке о »Насредин Хоџи« (Nasr-ed-din Chodja). Чланак почиње цитатом из Вишњићеве »Буне на дахије«: »Друмове ће пожељет' Турака, ал' Турака нигде бити не ће«, и онда се гђа Мијатовићка пита: Да ли ће остати што иза Турака, кад дође време да их друмови пожелеле? — Она одговара: да хоће, остаће: студенци, мостови, воће, цвеће*) а нарочито верска толеранција. Истина има писаца, као што је н. пр. Рене Миле, који у своме делу »Souvenirs des Balcans« тумачи верску толеранцију у Турака њиховим презирањем других вера (а презирање тек не може бити основ онако узвишеној врлини, као што је верска толеранција!). Међу тим да оставимо на страну Ренеја Милета и његово мишљење — верска је трпељивост у Турака један факат, који се не да оборити (и ја љу о њему опширније говорити у једноме од својих путописа по Србији). — За тим напомиње, како Срби и Бугари немају од природе хумора, па за то немају оригиналних шаливих прича, ни личности, у којој би народни хумор био оличен (»Њоса« је слаб

*) Тако тамо стоји, а треба знати, да су Енглези — противно Русима — врло штедљиви у давању титула у опште, а особито у давању титуле »Екселенција«.

*) И париски је лист »L' illustration« донео недавно чланак о ружама и ружичном уљу, што се прави у Казањлику, у Источној Румелији. И те су чувене руже донели Турци.

покушај, да се створи така личност). За то је *хумор турскога народа заменио хумор српскога народа*, и нашим је шаљивим причама извор у хумору Турака. За том хипотезом долази превод седам прича о Насредин-хоџи, а после тога кратак завршетак чланка без нових мисли.

Приликом прославе четирстогодишњице *ободске* штампарије (која је била на *Цетињу!*), донео је лондонски »Graphic« слику престолонаследника црногорскога Данила, и уз слику

чланак један о прослави (из пера Чедомиља Мијатовића). —

Овај бих свој чланак могао завршити причом, шта се за времена »ободске« прославе десило за кулисама у редакцији »Speakeга«, органа Гледстонових либерала; али то не ћу чинити — не за то, што нам тај »закулисни« догађај не би годио, већ не ћу просто за то, што човек не треба да буде тако индискретан, па да штампа и оно, што можда само поверљиво чује и дозна.

Бранислав Станојевић

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ

Издао одбор за прославу четирстогодишњице ободске штампарије. Написао *П. А. Ровински. Ободска штампарија на Ријеци Црнојевића у Црној Гори и њен значај на словенском југу.* — Цетиње, у државној штампарији. 1893. Стр. 32.

(Свршетак).

Данас сам добио 40. Глас српске академије, у коме је штампана расправа највећег историка нашег И. Рувараца: »О цетињској штампарији пре четири стотине година«. Хвала нека је г. Димитрију Руварацу, што је похитао и послао одмах уредништву »Стражилова« ову расправу, те могу из ње допунити по где што у приказу расправе г. Ровинскога. По нашим књижарама бисмо још дуго чекали на њу!

Руварац — као што сам у последњем броју »Стражилова« рекао — доказује, да је прва штампарија била на Цетињу, а не на Ободу. Осим Шафарика, Каратајева и Јагића*) — које сам поменуо — говорили су само о *цетињској* штампарији још и Миклошић и Кухарски (Руварац I. с. 4. и 9.)

И Руварац (I. с. стр. 41—42.) наводи речи Јеролима Загуровића, по којима је он у Млечима нашао »стари купари« војводе Ђурђа, мислећи без сумње, као што сам и ја у првом одељку овога приказа споменуо, да је Ђурђева штампарија пренета у Млетке. Али Руварац не спомиње, да је Шафарик сравнио слова у псалтиру и требнику Загуровићеву са словима у књигама црногорским, и нашао, да су у псалтиру и требнику слова иста; али та слова — вели Шафарик — »weichen von den cernogorischen gar sehr ab. (Шаф. Gesch. d. südslaw. Lit. III. стр. 277.) И Каратајев вели, да је »шрифтоу Молитвенника

*) Јагић је још год. 1863 писао, да је прва штампарија била на Цетињу. (Tisućnica Slov. Apostola sv. Ćirila i Metoda, стр. 40—41; Руварац I. с. стр. 5.)

(1570. г) схожъ со шрифтоу Псалтири 1569. года“, а »шрифтоу въ этомъ изданіи (Псалт.) оказывається новымъ.“ (Кар. стр. 171. и 166.) По томе изгледа, као да нису истините речи Загуровићеве, по којима би он у Млетцима нашао слова из штампарије Ђурђа Црнојевића. Споменућу још да и Јаков из Камене Реке вели год. 1566., да је нашао »стари калани божидара воєводе оу“)свога сѣл кнѣнца“; и Шафарик и Каратајев као да не сумњају у истину Јаковљевих речи. (I. с.)

Шта је дакле било са Ђурђевом штампаријом и да ли је она пренета у Млетке или није, то су питања, која ће се тешко икада на чисто извести.

У другом одељку говори Ровински о »раду ободске штампарије у свези са другим, које су се доцније појавиле на словенском југу“.

Г. Ровински мисли, да је онај Макарије, који је г. 1508—1512. у Влашкој штампао књиге, исти овај наш Макарије Црногорац. Тако мисли и Руварац. Када је г. 1502. — вели Руварац — Максим јеромонах, бивши деспот Ђураћ, био у Млечима, он је отуда повео собом у Срем Макарија штампара; а г. 1503. или 1504. одвео га је собом у Влашку.

Да ли је Макарије Црногорац исти онај Макарије у Влашкој, не може се на сигурно тврдити: права доказа за то нема. И у октоиху (г. 1494.) и у псалтиру (год. 1495.) стоји »м л к р њ е, ѿ у р њ и њ е г о р и“, а у Влашкој само »Макарѣ“. (Кар. стр. 17., 23. и 28.)

Г. Ровински тврди, да је радња Божидара Вуковића наставак започете радње у цетињској штампарији. »Да је Божидар Вуковић наставио рад, започети на Ободу, види се још и из тога, што *прву књигу* он штампа Октоих и то почевши од 5 гласа, почем су прва четири били штампани на Ободу“, а мало више пише г. Ровински: »у *првој његовој књизи*,

*) Ровински вели: од (стр. 14.).

која је изишла у Млетцима 1519. год., *Октоиху*“. Колико је до сад познато 1519. г. штампао је Вуковић служабник и псалтир са часловцем (Кар. бр. 15. и 16.; Шаф. бр. 215. и 216.), а други део октоиха штампао је Божидар Вуковић тек год. 1536—1537. (Кар. бр. 29.; Шаф. бр. 222.), као што то г. Ровински и сам на стр. 21. спомиње. У поговору те књиге вели Божидар, да се подухватио, да штампа октоих *»еже желехъ ѿ юности моеѣ“*.

Да ли је рад Божидара Вуковића наставак рада цетињске штампарије, то је велико питање. Пада јако у очи, да Божидар у својим књигама *нигде* не спомиње Ђурђа и цетињску штампарију. А шта је дало Божидару Вуковићу повода, да се подухвати штампања књига, прича он сам у поговору „молитвослова“ г. 1520.: *»Азъ... Божидаръ Вуковиць... видехъ въ градѣ Венеціани съставляюштинъ божьствьнаа писаниа на тинарехъ Фроуги же и Гркы и ниѣ езыкы, желаніемъ въжделехъ и наша сръбьскаа же българьскаа такожде на тинарехъ съставити“* (Кар. стр. 53.) Божидар је дакле дошао у Млетке и видео, да се тамо штампају књиге, па је онда пожелео да и његови санародници добију штампаних књига. А да ли је он знао за цетињску штампарију и да ли је у то доба (г. 1520.) била још у животу та штампарија, када је Божидар казао: *»и аште всеблагы Господь Богъ послъжитъ ми, хоштоу принести ксе тинари... въ своемъ ѿтутьствоу“*, — то не знам, али мислим, да Божидар није знао за цетињску штампарију, јер би без сумње или он или скромни калуђер Пахомије са хвалом споменуо прве трудбенике око штампања црквених књига, и не би Божидаров син Вићентије г. 1646. рекао, да се љубав Божидарова према свом народу види *»по прькомъ штампаню кингахъ.“* (Кар. стр. 107.). Исто тако не знам, али сумњам да је

У Новом Саду 19 августа.

Пахомије „један од 8 првијех штампара ободске штампарије“, као што мисли г. Ровински, и не знам, да ли је онај *»дмитриѣ логофеть, кнзкъ... божидаровъ“*, који је г. 1547. штампао у Трговишту апостол (Кар. стр. 113.), да ли је он — као што г. Ровински на сигурно тврди — унук *нашега* Божидара Вуковића, који о себи г. 1537. каже: *»критиѣ старосты моеѣ приближитъ се“*; то не знам, али знам, да се одговарајући олако на така питања праве често погрешке, као што је н. п. многозаслужни Кукуљевић погрешно пишући (Arkiv I. 131.), да је Божидар Вуковић г. 1529. отишао „у милу своју Herzegovinu u grad Goraždje na Drini“ и да је *»ovamo poneo i svoju tisharu“*, а на погрешку га је навело само *исто име* Божидара Горажданина и Божидара Вуковића!

У трећем одељку говори г. Ровински о осмоглавнику г. 1493—1494.

Четврти, и последњи одељак, носи натпис: „Главни покретачи штампарија и штампари“.

Г. Ровински се зауставља на речима Божидарова сина Вићентија г. 1545.: *»и такоѣ по смьрти ѣго с великъ потрошкомъ изъ толико далеце стране въ лѣта гѣа 1540. на ѣго баѣннѣ мрътво тѣло ѣго ѿнесено ѣсть, и поковано въ цркви старце горница при ѣзерицѣ ѿ шкзтари“* (Кар. стр. 107.) — те доказује, да је гроб Божидаров на острву Старчеву у Скадарском језеру. —

Како је сада већ изашла расправа И. Руварца о првој српској штампарији, то ће се и г. Ровински као и сваки други уверити, да је прва српска штампарија заиста била на Цетињу, а не на Ободу, *који се у старим нашим штампаним књигама нигде и не спомиње!* Али при свем том расправа г. Ровинскога добро ће доћи свакоме, који жели да што више дозна о србуљама и првим трудбеницима око њих.

Ст. Станојевић

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

× *О Босни* се и *Херцеговини* опет почело писати. Тако је „Pester Lloyd“ донео у 201. броју повећи подлистак о Илици код Сарајева, а 10,420. број „Neue freie Presse“ донео је опет подлистак „Wissenschaftliches aus Bosnien“ из пера Отона Бендорфа. Из опаске уз тај подлистак видимо, да је приликом последњег скупа немачких филолога и педагога земаљски музеј у Сарајеву издао две књиге о Босни.

Једна је прва свеска, „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegowina“, које изилазе под уредништвом дра Морица Хернеса. Дело је изишло на осмини, има страна XII+593, 30 таблица и 700 слика у тексту. Уз то је изишао први део дела грађевинарскога саветника Филипа Батића, „Römische Strassen in Bosnien und der Herzegowina“. Овај део има 70 стр. 24 слике на 12 табл. и 1 карту. Осим тога иде уз ову свеску додаток о натписима од дра Карла Пача.

САДРЖАЈ: Песништво: Мртвој љубави. Када гледам очи твоје. Зорино најмилије цвеће. Илка. Мрки Вук. — Поука: Женидбени обичаји у Кобашу. — Књижевност: Српство у страним књижевностима. Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевне белешке.